

Chương 7: Logic vị từ

Giảng viên: Nguyễn Văn Hòa
Khoa CNTT - ĐH An Giang

Nội dung

- Logic bậc nhất (First Order Logic – FOL)
- Cú pháp và ngữ nghĩa
- Các lượng từ
- Hợp giải với logic vị từ
- Dạng mệnh đề
- Lập trình logic Turbo Prolog

Tại sao sử dụng logic vị từ

- Logic mệnh đề chỉ xử lý trên các sự kiện, là các khẳng định có giá trị đúng hoặc sai
- Logic vị từ (logic bậc nhất) cho phép chúng ta nói về các đối tượng, tính chất của chúng, quan hệ giữa chúng, phát biểu về một hay tất cả các đối tượng nào đó mà không cần liệt kê trong chương trình
- Các câu không thể biểu diễn bằng logic mệnh đề nhưng có thể biểu diễn bằng logic vị từ
 - Socrates là người nên socrates phải chết

Cú pháp của logic vị từ

- Term (Tham chiếu đối tượng)
 - Ký hiệu bằng: Lan, Tuan, DHAG
 - Biến: x, y, a
 - Ký hiệu hàm áp dụng cho một hay nhiều term: $f(x)$, $tuoi(Lan)$, $sinh-vien(Tuan)$
- Câu:
 - Một ký hiệu vị từ (predicate) áp dụng cho một hay nhiều term: $thuoc(Lan, DHAG)$, $la-anh-em(Lan, Tuan)$...
 - $t1=t2$
 - Nếu x là biến và ϕ là câu thì $\forall x \phi$, $\exists x \phi$ cũng là câu
 - Các câu tạo từ các câu khác với phép nối câu $\neg \wedge \vee \rightarrow$

Ngữ nghĩa của logic vị từ

- Có một tập ngầm định U các đối tượng mà một câu FOL phát biểu trên đó, U được gọi là tập phát biểu
- Term tham chiếu đến đối tượng trong U
 - Hằng tham chiếu đến một đối tượng cụ thể
 - Biến tham chiếu đến một đối tượng nào đó (cần lượng từ hóa)
 - Hàm tham chiếu đến một đối tượng thông qua đối tượng khác
- Câu là phát biểu trên các đối tượng
 - Vị từ thể hiện tính chất, hoặc quan hệ giữa các đối tượng
 - Lượng từ giúp phát biểu số lượng đối tượng: \forall, \exists

Lượng từ với mọi

- Cú pháp: \forall <biến> <câu>

- Sinh viên CNTT thì thông minh

- $\forall x \text{ sinhvien}(x, \text{CNTT}) \rightarrow \text{thongminh}(x)$

- $\forall x$ P đúng trong một miền phát biểu U, nếu và chỉ nếu P đúng với **mọi** x thuộc U

- Nghĩa là tương đương với phép **nối liền** (\wedge) của các đối tượng trong U

- $\text{sinhvien}(\text{Lan}, \text{CNTT}) \rightarrow \text{thongminh}(\text{Lan})$

- $\wedge \text{sinhvien}(\text{Tuan}, \text{CNTT}) \rightarrow \text{thongminh}(\text{Tuan})$

- $\wedge \text{sinhvien}(\text{Nam}, \text{CNTT}) \rightarrow \text{thongminh}(\text{Nam})$

Lượng từ tồn tại

- Cú pháp: \exists <biến> <câu>

- Sinh viên CNTT thì thông minh

- $\exists x \text{ sinhvien}(x, \text{CNTT}) \rightarrow \text{thongminh}(x)$

- $\exists x$. P đúng trong một miền phát biểu U, nếu và chỉ nếu P đúng với **một** x thuộc U

- Nghĩa là tương đương với phép **nối rời (\vee)** của các đối tượng trong U

- $\text{sinhvien}(\text{Lan}, \text{CNTT}) \rightarrow \text{thongminh}(\text{Lan})$

- $\vee \text{sinhvien}(\text{Tuan}, \text{CNTT}) \rightarrow \text{thongminh}(\text{Tuan})$

- $\vee \text{sinhvien}(\text{Nam}, \text{CNTT}) \rightarrow \text{thongminh}(\text{Nam})$

Viết FOL

- Mèo là động vật có vú

$$\forall x. \text{Mèo}(x) \rightarrow \text{Động-vật-có-vú}(x)$$

- Lan là sinh viên học giỏi

$$\text{Sinh-viên}(\text{Lan}) \wedge \text{Học-giỏi}(\text{Lan})$$

- Cháu là con của anh em

$$\forall x, y. \text{Cháu}(x, y) \leftrightarrow \exists z. (\text{Anh-em}(z, y) \wedge \text{Con}(x, z))$$

- Bà ngoại là mẹ của mẹ

$$\forall x, \exists y. \text{Bà-ngoại}(x, y) \leftrightarrow \exists z. (\text{Mẹ}(x, z) \wedge \text{Mẹ}(z, y))$$

- Mọi người đều yêu ai đó

$$\forall x, \exists y. \text{Yêu}(x, y)$$

Chứng minh và suy dẫn

- Suy dẫn xuất pháp từ khái niệm tổng quát của phép “kéo theo”
- Không thể tính toán trực tiếp từ cách liệt kê
- Do đó ta sẽ phải làm theo cách chứng minh
- Trong FOL, nếu KB suy dẫn được S thì sẽ có một tập hữu hạn chứng minh của s từ KB

Hợp giải bậc nhất

$$\begin{array}{c} \forall x, P(x) \rightarrow Q(x) \\ \hline P(A) \\ \hline Q(A) \end{array}$$

Tam đoạn luận:
Mọi người đều chết
Socrate là người

Socrate chết

$$\begin{array}{c} \forall x, \neg P(x) \vee Q(x) \\ \hline P(A) \\ \hline Q(A) \end{array}$$

Tương đương theo
định nghĩa của phép
Suy ra

$$\begin{array}{c} \neg P(A) \vee Q(A) \\ \hline P(A) \\ \hline Q(A) \end{array}$$

Thay A vào x, dẫn đúng
khi đó
Hợp giải mệnh đề

Hai vấn đề mới đặt ra:

- Biến đổi FOL thành dạng mệnh đề (clausal form)
- Hợp giải biến

Dạng mệnh đề (clausal form)

- Cấu trúc ngoài giống CNF
- Không có lượng từ

$$\forall x. \exists y. P(x) \Rightarrow R(x,y)$$

$$\neg P(x) \vee R(x, F(y))$$

Biến đổi về dạng mệnh đề

- Câu sau được dùng làm ví dụ trong thủ tục đưa về clause form.
 - “All Romans who know Marcus either hate Caesar or think that anyone who hates anyone is crazy”
 - $\forall X: [\text{roman}(X) \wedge \text{know}(X, \text{Marcus})] \rightarrow$
 $[\text{hate}(X, \text{Ceasar}) \vee$
 $(\forall Y: \exists Z: \text{hate}(Y, Z) \rightarrow \text{thinkcrazy}(X, Y))]$

Biến đổi về dạng mệnh đề...

1. Loại bỏ \rightarrow

dùng tương đương: $a \rightarrow b = \neg a \vee b$

□ Ví dụ

□ $\forall X: [\text{roman}(X) \wedge \text{know}(X, \text{Marcus})] \rightarrow$
 $[\text{hate}(X, \text{Ceasar}) \vee$
 $(\forall Y: \exists Z: \text{hate}(Y, Z) \rightarrow \text{thinkcrazy}(X, Y))]$

□ $\forall X: \neg[\text{roman}(X) \wedge \text{know}(X, \text{Marcus})] \vee$
 $[\text{hate}(X, \text{Ceasar}) \vee$

$(\forall Y: \exists Z: \text{hate}(Y, Z) \rightarrow \text{thinkcrazy}(X, Y))]$

Biến đổi về dạng mệnh đề...

2. Thu giảm tầm vực của \neg vào đến mức term.

□ Dùng tương đương:

$$\neg(\neg p) = p$$

□ De Morgan:

$$\neg(a \vee b) = \neg a \wedge \neg b$$

$$\neg(a \wedge b) = \neg a \vee \neg b$$

□ Tương đương lượng từ:

$$\neg \forall X: P(X) = \exists X: P(X)$$

$$\neg \exists X: P(X) = \forall X: P(X)$$

■ Áp dụng cho ví dụ trước

$$\square \forall X: [\neg \text{roman}(X) \vee \neg \text{know}(X, \text{Marcus})] \vee [\text{hate}(X, \text{Ceasar})$$

\vee

$$(\forall Y: \exists Z: \neg \text{hate}(Y, Z) \vee \text{thinkcrazy}(X, Y))]$$

Biến đổi về dạng mệnh đề...

3. Chuẩn hoá các biến để các lượng từ chỉ ràng buộc 1 biến duy nhất.

□ Biến đổi như VD sau:

$$\forall X: P(X) \vee \forall X: Q(X) = \forall X: P(X) \vee \forall Y: Q(Y)$$

4. Chuyển lượng từ về bên trái. Chú ý, không chuyển thứ tự của chúng

□ Ví dụ: tiếp bước 2.

$$\forall X: \forall Y: \exists Z: [\neg \text{roman}(X) \vee \neg \text{know}(X, \text{Marcus})] \vee$$

$$[\text{hate}(X, \text{Ceasar}) \vee$$

$$(\neg \text{hate}(Y, Z) \vee \text{thinkcrazy}(X, Y))]$$

Biến đổi về dạng mệnh đề...

■ 5. Loại bỏ lượng từ tồn tại : Sử dụng hàm skolem

□ Hàm skolem:

$$\forall X: \forall Y: \exists Z : P(X,Y,Z) = \forall X: \forall Y: P(X,Y,f(X,Y))$$

□ Biến của lượng từ tồn tại được thay là hàm theo những biến của lượng từ với mọi trước nó

■ Bỏ qua các lượng từ (với mọi) còn lại ở bước 5. xem như mọi biến đều bị tác động bởi lượng từ với mọi (\forall)

□ Ví dụ: tiếp bước 4

$$[\neg \text{roman}(X) \vee \neg \text{know}(X, \text{Marcus})] \vee [\text{hate}(X, \text{Ceasar}) \vee (\neg \text{hate}(Y,Z) \vee \text{thinkcrazy}(X,Y))]$$

Biến đổi về dạng mệnh đề...

7. Chuyển hội chuẩn (Conjunctive Normal Form - CNF)

- ❑ Một chuỗi các mệnh đề kết nối nhau bằng quan hệ AND (\wedge).
Mỗi mệnh đề có dạng một tuyển OR (\vee) của các biến mệnh đề.
- ❑ Dùng phép phân phối giữa \vee và \wedge
- ❑ Dạng thường gặp:
$$(a \wedge b) \vee c = (a \vee c) \wedge (b \vee c)$$
$$(a \wedge b) \vee (c \wedge d) = (a \vee c) \wedge (a \vee d) \wedge (b \vee c) \wedge (b \vee d)$$
- ❑ Ví dụ: tiếp bước 6
$$\neg \text{roman}(X) \vee \neg \text{know}(X, \text{Marcus}) \vee$$
$$\text{hate}(X, \text{Ceasar}) \vee \neg \text{hate}(Y, Z) \vee \text{thinkcrazy}(X, Y)$$

Biến đổi về dạng mệnh đề...

8. Tách riêng các clause trong CNF ở trên

- Nếu có clause form:

$$(a \vee \neg b) \wedge (\neg a \vee c \vee d) \wedge (a \vee \neg c \vee e)$$

- Thì được tách riêng thành các clause:

1. $(a \vee \neg b)$

2. $(\neg a \vee c \vee d)$

3. $(a \vee \neg c \vee e)$

- Đưa các lượng từ về từng clause

- $(\forall X: P(X) \wedge Q(X)) = \forall X: P(X) \wedge \forall X: Q(X)$

Giới thiệu về ngôn ngữ Prolog

■ Cấu trúc chương trình

- ❑ Ngôn ngữ Prolog là ngôn ngữ lập trình suy luận trên cơ sở logic toán học để giải quyết các bài toán trong lĩnh vực trí tuệ nhân tạo.
- ❑ Đặc điểm của ngôn ngữ là xử lý tri thức của các bài toán được mã hóa bằng ký hiệu.
- ❑ Một điểm mạnh khác của ngôn ngữ là xử lý danh sách trên cơ sở xử lý song song và đệ qui với các thuật toán tìm kiếm.
- ❑ Ngôn ngữ cho phép liên kết với các ngôn ngữ khác như C, Pascal và Assembler.

Giới thiệu về ngôn ngữ Prolog

■ Cấu trúc chương trình (tt)

Domains

```
/* domain declarations*/
```

Predicates

```
/* predicate declarations */
```

clauses

```
/*clauses ( rules and facts) */
```

goal

```
/*subgoal_1  
subgoal_2 */
```

Chương trình Prolog mẫu

```
domains
    nguoi = string
predicates
    cha(nguoi,nguoi)
    me(nguoi,nguoi)
    ong_noi(nguoi,nguoi)
    ong_ngoai(nguoi,nguoi)
clauses
    /*cac qui tac */
    ong_noi(X,Y):- cha(X,Z),cha(Z,Y) .
    ong_ngoai(X,Y):- cha(X,Z),me(Z,Y) .
    /* cac su kien */
    cha(nam,minh) .
    cha(minh,lam) .
    cha(long,giang) .
    cha(long,thu) .
    me(thu,phi) .
```

Phần domains : miền xác định

- Là phần định nghĩa kiểu mới dựa vào các kiểu đã biết

- Cú pháp định nghĩa kiểu

- $\langle \text{DS kiểu mới} \rangle = \langle \text{kiểu đã biết} \rangle$ hoặc

- $\langle \text{DS kiểu mới} \rangle = \langle \text{DS kiểu đã biết} \rangle$

Trong đó các kiểu mới phân cách bởi dấu «,», các kiểu đã biết phân cách bởi dấu «;»

Phần domains (tt)

■ VD

Domains

ten, tac_gia, nha_xb, dia_chi = string

nam, thang, so_luong = integer

dien_tich = real

nam_xb = nxb(thang, nam)

do_vat = sach(tac_gia, ten, nha_xb, nam_xb); xe(ten,
so_luong); nha(dia_chi, dien_tich)

Phần Predicates : vị từ

- Là phần bắt buộc phải có
- Phần predicates cần phải khai báo đầy đủ các vị từ sử dụng trong phần Clauses
- Cú pháp
<Tên vị từ> (<danh sách các kiểu>)
Các kiểu được phân cách nhau bởi «,»
- VD
Predicates
so_huu (ten, do_vat)
so_nguyen_to(integer)

Phần Clauses : luật

- Là phần bắt buộc phải có, dùng để mô tả các sự kiện và các luật
- Sử dụng các vị từ đã khai báo trong phần predicates
- Cú pháp

<Tên vị từ>(<danh sách các tham số>) <kí hiệu>

<Tên vị từ 1>(<danh sách các tham số 1>) <kí hiệu>

.....

<Tên vị từ N>(<danh sách các tham số N>) <kí hiệu>

Các ký hiệu bao gồm :- (điều kiện nếu);

, (điều kiện và)

; (điều kiện hoặc)

. (kết thúc vị từ)

Phần Clauses (tt)

■ VD

Clauses

`so_nguyen_to(2):-!.`

`so_nguyen_to(N):-N>0,`

`so_nguyen_to(M), M<N,`

`N MOD M <>0.`

`so_huu(“Nguyen Van A”, sach(“Do Xuan Loi”, “Cau truc
DL”, “Khoa hoc Ky thuat”, nxb(8,1985))).`

Phần goal

- Bao gồm các mục tiêu mà ta yêu cầu Prolog xác định và tìm kết quả
- Không bắt buộc phải có
- Nếu được viết sẵn trong CT thì đó gọi là goal nội; Nếu không, khi chạy CT Prolog sẽ yêu cầu ta nhập goal vào, goal ngoại
- VD
 - Constants
 - $\text{Pi} = 3.141592653$

predicates

ktnt(integer,integer)

tieptuc(integer,real,real,integer)

clauses

ktnt(1,_):-write("Day la so nguyen to").

ktnt(2,_):-write("Day la so nguyen to").

ktnt(N,M):-N1=N-1,

N2=M/N1,N3=round(M/N1),tieptuc(N1,N2,N3,M).

tieptuc(_,N2,N3,_):-N2=N3, write("Day khong phai la so
nguyen to").

tieptuc(N1,N2,N3,M):-N2<>N3,ktnt(N1,M).

goal

~~clearwindow,write("Nhap N:"),readint(N),ktnt(N,N).~~

Các nguyên tắc của NN Prolog

- Có 2 nguyên tắc: đồng nhất và quay lui
- Đồng nhất
 - Một quan hệ có thể đồng nhất với một quan hệ nào đó cùng tên, cùng số lượng tham số, các đại lượng con cũng đồng nhất theo từng cặp
 - Một hằng có thể đồng nhất với một hằng
 - Một biến có thể đồng nhất với một hằng nào đó và có thể nhận luôn giá trị hằng đó

Các nguyên tắc của NN Prolog (tt)

- Nguyên tắc quay lui (backtract, backtracting)
 - Cần chứng minh Goal : :- $g_1, g_2, \dots, g_{j-1}, g_j, \dots, g_n$
 - Kiểm chứng từ trái sang phải, đến g_i là sai, hệ thống cần phải qui lui lại g_{i-1}

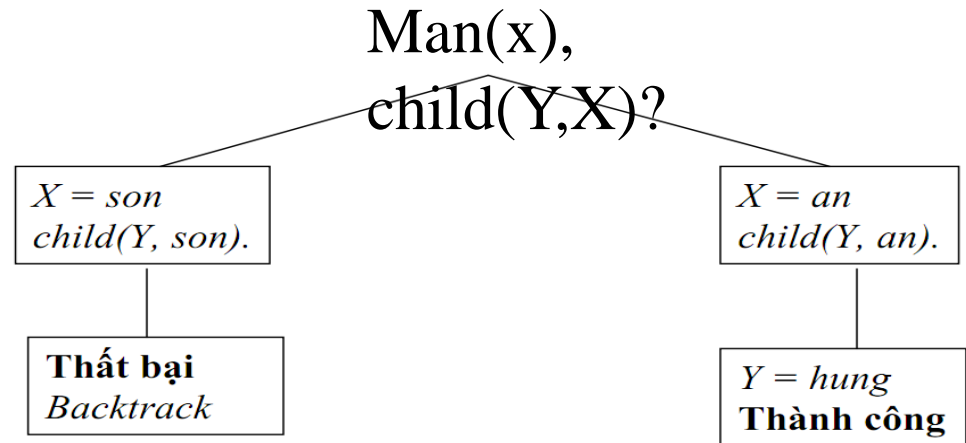
- Ví dụ

man(son)

man(an)

child(hung,an)

goal: man(X), child(Y,X)?

Cây hợp giải

- Xét các mệnh đề sau đây

$sister(X, Y) :- child(X, P), child(Y, P),$
 $woman(X), X \neq Y.$

$woman(hien).$

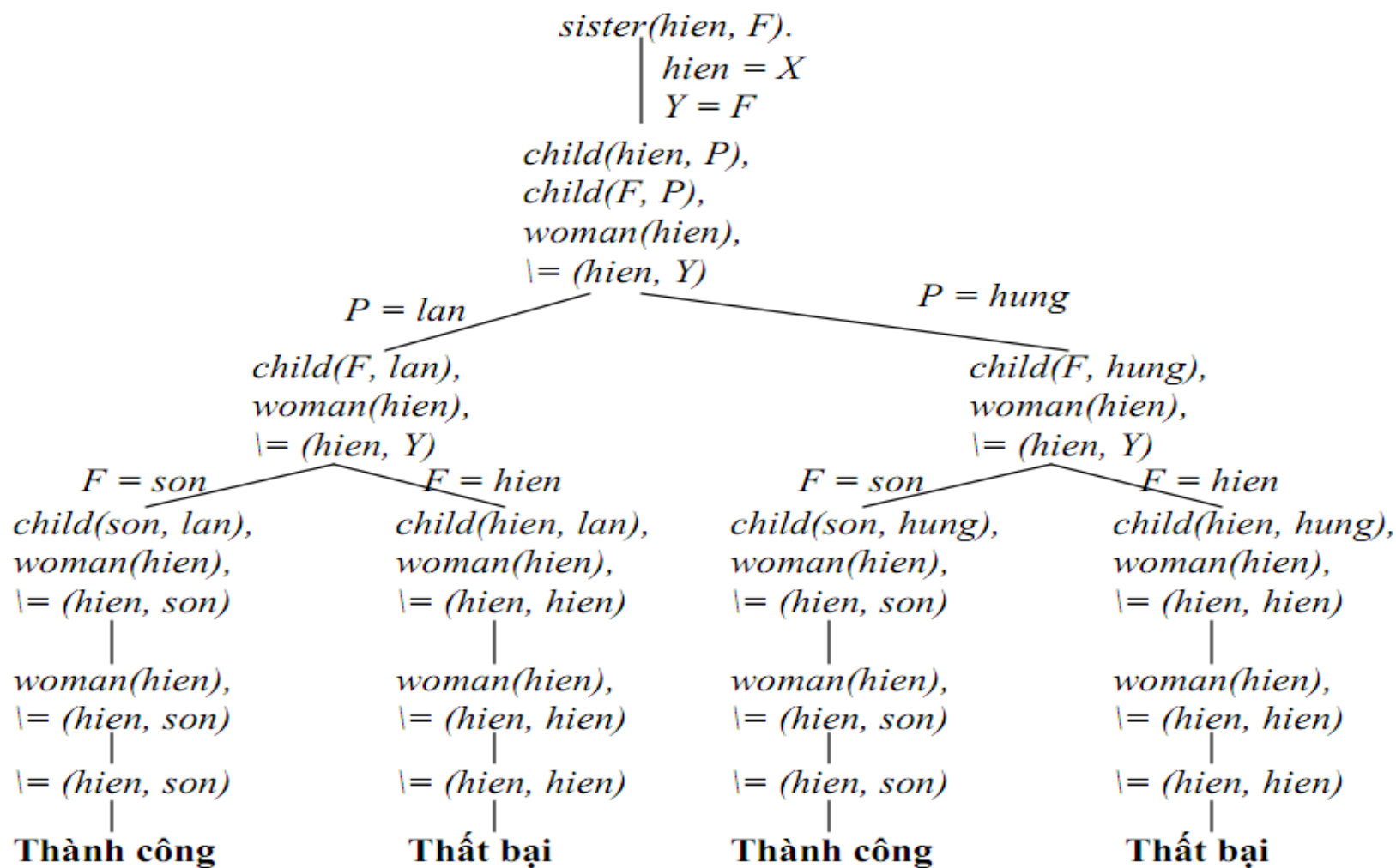
$child(son, lan).$

$child(hien, lan).$

$child(son, hung).$

$child(hien, hung).$

$goal: sister(hien, F)?$

Cây hợp giải

- Trong ví dụ trên, chúng ta tìm thấy 2 câu trả lời giống hệt nhau được thực hiện bởi 2 con đường khác nhau (cha và mẹ).

- Để tránh điều đó, chúng ta viết lại

*sister(X,Y) :- mother(M,X), father(F,X), mother(M,Y),
father(F,Y), woman(X), X<>Y.*

woman(hien).

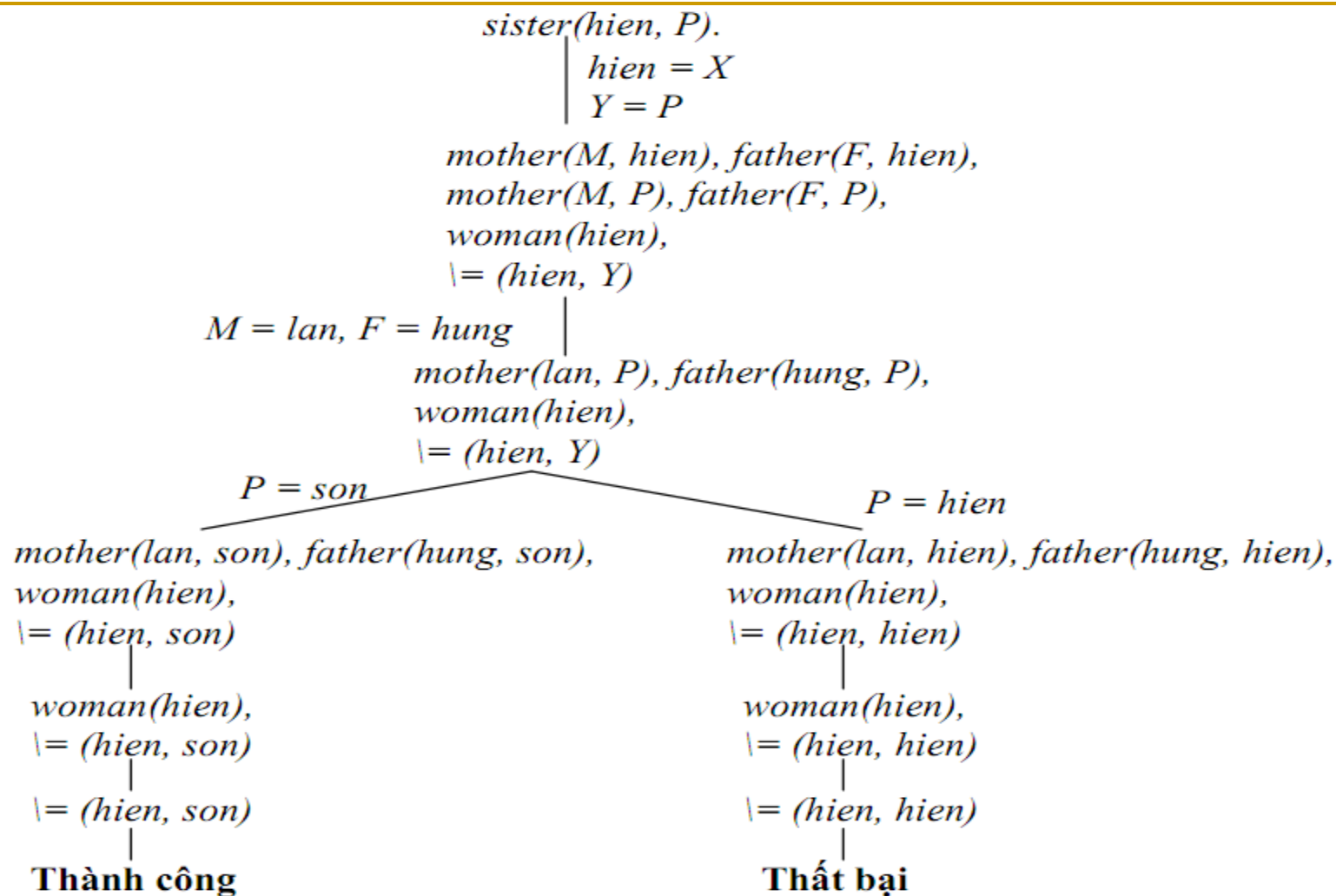
mother(lan,son).

mother(lan,hien).

father(hung,son).

father(hung,hien).

goal: sister(hien, P)

Bộ ký tự và từ khóa

■ Prolog dùng bộ ký tự sau:

- Các chữ cái và chữ số (A – Z, a – z, 0 – 9);
- Các toán tử (+, -, *, /, <, =, >)
- Các ký hiệu đặc biệt

■ Một vài từ khóa

- Trace: Khi có từ khoá này ở đầu chương trình, thì chương trình được thực hiện từng bước để theo dõi
- Fail: Khi ta dùng goal nội, để nhận về tất cả các kết quả khi chạy goal nội, ta dùng toán tử Fail
- ! hay còn gọi là nhất cắt, nhận chỉ một kết quả từ goal ngoại, ta dùng ký hiệu !

Kiểu dữ liệu chuẩn

- Kiểu do prolog định nghĩa sẵn: char, integer, real string và symbol
- char: ký tự, hằng phải nằm trong dấu nháy: ‘a’, ‘#’
- integer: -32768 đến 32767
- real: số thực
- string: chuỗi ký tự, hằng chuỗi ký tự nằm trong dấu nháy kép; "prolog"

Kiểu do người dùng định nghĩa

■ Kiểu mẫu tin

- Cú pháp <tên kiểu mẫu tin> = tên mẫu tin (danh sách các kiểu phần tử)

Domains

ten, tac_gia, nha_xb, dia_chi = string

nam, thang, so_luong = integer

dien_tich = real

nam_xb = nxb(thang, nam)

Kỹ thuật đệ quy

- Sử dụng đệ quy khi một vị từ được định nghĩa nhờ vào chính vị từ đó
- Trường hợp dừng được thể hiện bằng một sự kiện
- VD

Predicates

`Facto (integer, integer)`

Clauses

`Facto(0,1) :- !.`

`Facto(N, Y) :- N>0, M = N-1, facto(M, Z), Y=N*Z.`

Các hàm xuất nhập chuẩn

■ Xuất ra màn hình

- ❑ `write(Arg1, Arg2, ... ,Argn)` in ra màn hình giá trị của các đối số.
- ❑ `writeln(định_dạng, Arg1, Arg2, ... ,Argn)` in ra màn hình giá trị của các đối số theo `định_dạng`
- ❑ Các `định_dạng`
 - `“%d”`: In số thập phân bình thường; đối số phải là char hoặc integer
 - `“%c”`: Đối số là một số integer, in ký tự có mã Ascii là đối số đó, chẳng hạn `writeln(“%c”,65)` được A
 - `“%e”`: In số thực dưới dạng lũy thừa của 10
 - `“%x”`: In số Hexa; đối số phải là char hoặc integer
 - `“%s”`: In một chuỗi hoặc một symbol

Các hàm xuất nhập chuẩn (tt)

- Nhập vào từ bàn phím
 - ❑ Readln(X): Nhập một chuỗi ký tự vào biến X
 - ❑ ReadInt(X): Nhập một số nguyên vào biến X
 - ❑ ReadReal(X): Nhập một số thực vào biến X
 - ❑ ReadChar(X): Nhập vào một ký tự vào biến X

Link demo & software

- Clause Deduction
 - [AI Space](#)
- SWI-Prolog
 - www.swi-prolog.org
- GNU-Prolog
 - gnu-prolog.inria.fr